

Uloga glazbe u poticanju dječje ekspresivnosti pokreta

Makovac, Eliana

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Rijeci, Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:189:971028>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-10**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Teacher Education - FTERI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Eliana Makovac

Uloga glazbe u poticanju dječje ekspresivnosti pokreta

ZAVRŠNI RAD

Rijeka, 2021.

SVEUČILIŠTE U RIJECI

UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Preddiplomski sveučilišni studij Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Uloga glazbe u poticanju dječje ekspresivnosti pokreta

ZAVRŠNI RAD

Predmet: Glazbena metodika u integriranom kurikulumu II

Mentor: v. pred. Sanja Minić

Student: Eliana Makovac

Matični broj: 0299012436

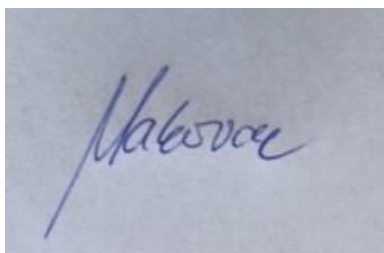
U Rijeci,

srpanj, 2021.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

„Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam završni rad izradila samostalno, uz preporuke i savjetovanje s mentorom. U izradi rada pridržavala sam se Uputa za izradu završnog rada i poštivala odredbe Etičkog kodeksa za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci o akademskom poštenju.”

Vlastoručni potpis:

Makovec

ZAHVALA

Ovaj završni rad posvećujem svojoj obitelji.

Zahvaljujem se svim svojim prijateljima i bližnjima koji su me bodrili na ovom putu i gurali naprijed čak i onda kada mi je bilo najteže, bez njih ovo ne bi bilo moguće. Također se zahvaljujem svojoj mentorici Sanji Minić na razumijevanju i pomoći prilikom pisanja završnog rada.

SAŽETAK

U ovom radu biti će riječ o glazbi i pokretu, a cilj je utvrditi kako oba pojma djeluju na dijete te na koji ih način odgajatelj koristi u radu unutar odgojno-obrazovne skupine. Oba su pojma djeci urođena te jedni od glavnih čimbenika za djetetov optimalni rast i razvoj. Glazba je umjetnost koja se manifestira na različite načine, među kojima je i sviranje instrumenata, pjev ptica, ljudski glas... Povezana je s pokretom budući da je ljudska instinktivna reakcija na glazbu ples ili gibanje tijela. Glazba, jednako kao i pokret, pozitivno djeluje na čovjekovo psihofizičko stanje, popravljajući raspoloženje, smanjuje stres, ubrzava metabolizam, pospješuje koncentraciju te razvija nove stanice mozga. Dijete će kretnjama uz glazbu razviti brojne vještine poput koordinacije te maštovitosti.

Ključne riječi: dijete, glazba, ples, pokret

SUMMARY

The topic of this paper is music and movement, and the aim is to determine how both concepts affect the child and how the educator uses them in the work within the educational group. Both concepts are innate in children and one of the main factors for a child's optimal growth and development. Music is an art that manifests in various ways, including playing instruments, birds singing, the human voice... It is associated with movement since the human instinctive reaction to music is dance or body movement. Music, as well as movement, has a positive effect on a person's psychophysical condition, improves mood, reduces stress, speeds up metabolism,

improves concentration and develops new brain cells. The child will develop a number of skills such as coordination and imagination through movements with music.

Key words: child, music, dance, movement

Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. GLAZBA I DIJETE	3
3. UTJECAJ GLAZBE NA DJEČJI RAZVOJ	6
3.1. Razvoj govora glazbom.....	7
3.2. Razvoj pokreta glazbom	9
3.3. Socio- emocionalni razvoj glazbom	10
4. VAŽNOST GLAZBE U DJETETOVOM ŽIVOTU.....	12
5. POKRET.....	14
6. SVIJEST O TIJELU I POKRETU	15
6.1. Tjelesno vježbanje	15
6.2. Ples	17
6.3. Kineziološke igre uz glazbu	17
7. VAŽNOST KRETANJA U DJETETOVU ŽIVOTU	20
8. PLES PISANJA.....	22
9. DAROVITOST.....	24
9.1. Znakovi glazbene i plesne darovitosti	25
10. ULOGA ODGAJATELJA	27
11. ZAKLJUČAK.....	30
12. LITERATURA	31

1. UVOD

Jedan od najvažnijih problema današnjice jest manjak kretanja. Sve se više govori o sjedilačkom načinu života te su problemi uzrokovani manjkom fizičke aktivnosti sve češći. To se jednako odražava na stariju populaciju kao i na djecu stoga je vrlo važno unutar odgojno- obrazovne ustanove poticati tjelesno vježbanje, različite vrste tjelesne aktivnosti te kod djece razvijati interes za sport i rekreaciju. Takvi su poticaji vrlo važni jer nedostatak kretanja može negativno djelovati na djetetov razvoj. Tjelesna aktivnost djetetu će omogućiti bolje snalaženje u prostoru, razvit će njegovo samopouzdanje te pomoću iste djetete može ostvariti brojne socijalne kontakte, stoga možemo reći kako tjelesna aktivnost potiče cjeloviti razvoj djeteta. Za djetete kretanje znači stvaranje temelja za nadolazeće životne zadatke. Pokret nam možda ne može u potpunosti dočarati sve djetetove potrebe, ali je definitivno vrlo bitan faktor u percipiranju onoga što ono pokušava reći odraslima. Whitehead (2002) navodi da se kretanje može definirati kao jezični i predjezični pokazatelj zbog svog svoje zastupljenosti u neverbalnoj komunikaciji. Svako će djetete na vlastiti način iskazivati emocije, ali odgajatelji prema poznavanju djece u skupini već pri samom ulasku djeteta u aktivnost, mogu procijeniti njegovo raspoloženje s obzirom na njihove pokrete, a to su: uzbuđenost, sreća, potištenost, bijes, ponos te oprez (Davies, 2003). Sudeći po ovim primjerima, možemo reći da je tijelo središnja značajka ekspresije.

Glazba je također vrlo bitna komponenta u djetetovu životu. Ona djeluje na djetetov emocionalni, kognitivni, socijalni te afektivni razvoj, a zajedno s pokretom, odnosno plesom, čini cjelinu koja kod djece potiče stvaranje novih sinapsi u mozgu. Spoj ove dvije djelatnosti djetetu može omogućiti napredak u brojnim područjima, poticati razvoj njegove mašte i kreativnosti. Ona može poslužiti kao pokretač za razne spontane igre te sposobnost kreativnog samoizražavanja.

Marić i Nurkić (2014) smatraju ples najprimjerenijim sredstvom izražavanja za djecu jer u kretnjama koje ga čine, djetete oslobađa radost, kreativnost i sklad pokreta. Obrazovnim ciljevima plesa smatramo orijentaciju u prostoru, izražavanje emocija i pravilno držanje tijela, glazbenu izražajnost, osjećaj za pokret te izražavanje kreativnosti u obliku pokreta uz glazbu (Cetinić i Vidaković Samaržija, 2014).

Glazba i pokret međusobno se isprepliću te su dva vrlo bliska pojma, štoviše, možemo reći da ne idu jedno bez drugog. U ovom će radu biti riječ o korištenju glazbe i pokreta u odgojno-obrazovne svrhe, o kompetencijama odgajatelja i njegovim stavovima te na koji način svaki od ta dva pojma djeluje na dijete i njegov razvoj. Bit će riječ i o darovitosti djece te svijesti o pokretu i vlastitom tijelu.

2. GLAZBA I DIJETE

Interes za glazbu te djetetova ljubav prema glazbi razvijaju se još od najranijeg djetinjstva. Prema Vrbančić (2008) glazba čovjeka prati čitav život, pozitivno utječe na čovjeka te ima ljekovito djelovanje. Znanost je pokazala da je primjena glazbe u radu s djecom izuzetno korisna radi njezinog utjecaja na dječji razvoj u cijelosti. Važnost glazbe za čovjeka spominje se još u doba Platona koji je govorio o utjecaju glazbe na neracionalni dio čovjekove duše te oblikovanju karaktera ljudi. To bi značilo da glazba u čovjeku može pobuditi cijeli spektar emocija na koje ne možemo utjecati, a upravo takve emocije djeluju na čovjeka najintenzivnije. Aristotel je također imao pozitivan stav prema glazbi i umjetničkom odgoju te smatrao da isti oblikuju čovjeka (Mendeš i sur, 2012). Aristotel je govorio da su radost, veselje i čuđenje sastavni dio svake spoznaje, a upravo te emocije možemo prepoznati na djetetovom licu u trenucima slušanja glazbe (Majsec Vrbančić, 2008).

Vrbančić (2008) smatra da je glazba u velikoj mjeri zastupljena u funkciji neverbalne komunikacije kod djece koja nedvojbeno potiče njihov cjelovitiji i skladniji razvoj osobnosti te im pruža zadovoljstvo i oduševljenje. Potičući djecu na slušanje glazbe, djelujemo na njihov razvitak kreativnosti te pobuđujemo njihovu maštu. Glazba zajedno sa svojim elementima (ritam, dinamika, tempo i melodija) ne potiče samo fizičke već i mentalne i emocionalne reakcije, ali usprkos tome i dalje ne možemo konkretno reći što sve glazba čini čovjekovom organizmu jer na svaku osobu djeluje individualno. Neurolozi smatraju da je teško čovjekovo ponašanje točno povezati s glazbom, ali činjenica je da će dijete reagirati na određenu glazbu temeljeno na prethodnim iskustvima sa sličnim zvukovima. Iskustva se mogu odrediti po načinu života, kulturi u kojoj živimo, dobi, društvenom skupinom te glazbenim obrazovanjem.

Uz to što potiče pozitivne reakcije ljudskog organizma, opće je poznata činjenica da je glazba prepoznata kao sredstvo u borbi protiv stresa, a koristi se kod pacijenata kojima su postavljene različite dijagnoze poput anksioznosti, demencije, ADHD- a, komunikacijskih teškoća i slično. Istraživanja su pokazala kako se primjenom glazbene terapije snižava razina stresa, krvnog tlaka, povećava se imunitet, ublažava se napetost mišića, disanje i puls postaju uravnoteženi te nas generalno glazba opušta i smiruje. Iz

navedenog možemo zaključiti kako glazba opuštajuće djeluje na čovjekovu psihu i tijelo (Watson,2012). Glazbena umjetnost pristupačna je ljudima svih stupnjeva obrazovanja i različitih područja interesa, ona pobuđuje različita emocionalna stanja u čovjeku bez obzira na vrijeme i mjesto slušanja. Danas smo glazbom okruženi posvuda i svakodnevno. Slušamo je kod kuće, u trgovačkim centrima, dok provodimo slobodno vrijeme, pa čak i kada učimo i dolazimo do novih spoznaja. Primjerice, dokazano je kako glazba W. A. Mozarta ima terapijsko djelovanje, a glazbenik Don Campbell doživio je iscjeljenje nakon terapije glazbom, nakon čega je napisao i knjigu "The Mozart Effect" (Vrbanić, 2008).

Slušanjem i stvaranjem glazbe dijete se uključuje u vlastiti odgojno-obrazovni proces na način da uključuje sva osjetila i bogati svoja kognitivna i emocionalna saznanja. Vrbanić (2008) također navodi da korištenjem glazbe u najranijoj dobi djeci omogućavamo lakšu percepciju svoga okruženja. U vrtiću glazbu možemo koristiti na različite načine, kao pripremnu aktivnost, kao poticaj ili prevenciju, a ujedno i pomoć pri razvijanju djetetovih novih spoznaja. Sluh je prvo osjetilo koje se razvija kod djece, a glazba potiče zblizavanje i intenzivnije povezivanje majke i djeteta. Prateći glazbu koju sluša majka, zabilježene su kretnje djeteta u majčinoj utrobi koje su bile intenzivnije nego kada je glazba utišana, a vrlo je zanimljivo i to da dijete može reagirati na glazbu koja mu se ne sviđa različitim kretnjama i udarcima nogama. Također je dokazano da dijete pamti glazbu, odnosno prepoznat će glazbu koju je često slušalo u prenatalno doba (Vrbanić, 2008).

Moć glazbe neograničena je, a sve glazbene vrijednosti možemo koristiti u svrhe umjetničkog izražavanja. Glazba ima jedinstvenu sposobnost da na čovjeka djeluje motivirajuće, duhovno te emocionalno te nam daje potpunu slobodu izražavanja. Gotovo je nemoguće slušati glazbu i ništa ne osjećati, stoga možemo reći da ona uvelike utječe na naše raspoloženje i emocionalno stanje. Nadalje, bit glazbe jest izražavanje, a za djecu je vrlo važno pravilno se naučiti izražavati i regulirati vlastite emocije. Putem glazbe djeca se na zanimljiv način mogu izraziti i upoznati se sa svojom okolinom. Improviziranje glazbom djeci će donijeti sudjelovanje u raznim igrama, razvijat će njihovu kreativnost i sposobnost divergentnog mišljenja te pravilnog rješavanja

problema. Glazba potiče i one najsramežljivije pojedince jer se uz nju mogu opustiti, izaći iz vlastitih okvira te biti kreativni i originalni (Watson, 2012).

"Glazba nadahnjuje cijeli svijet, pruža duši krila, potiče let mašte; glazba daje život i zabavu svemu što postoji... To se može nazvati utjelovljenjem svega lijepog i uzvišenog." - Platon.

Klasična glazba kod djece potiče mentalni razvoj i iako je teško objasniti povezanost između slušanja glazbe i razvijanja inteligencije, smatra se kako slušanje i sviranje izuzetno utječu na rad mozga te tako potiču komunikaciju između polutki koje su obje aktivne u tim procesima (Campbell, 2001). Stvaranjem glazbe, komuniciranjem putem zvuka i različitim glazbenim elementima poput plesa, pjesme ili drame promičemo razvoj predškolske djece te ih potičemo na sudjelovanje u učenju. Danas, kada djeca veći dio dana provode u vrtiću, predškolske se ustanove u mnogočemu ističu kao dopuna roditeljskog doma. Pojmove i stavove djeca usvajaju od rođenja i već je poznato da uče po modelu, a iz toga slijedi da će većina djece stvoriti pozitivan odnos prema onakvoj vrsti glazbe kakvu slušaju njegovi roditelji. Glazba obogaćuje živote djece i odraslih, a sigurno je to da djeca uz nju ovladavaju kretanjem, ravnotežom, grubom i finom motorikom te usvajaju kvalitetne obrasce ponašanja, uče se toleranciji i komunikaciji (Vrbanić, 2008).

Glazba prenosi osjećaje i vrlo je važno područje komunikacije i samoizražavanja. Klasična će glazba djetetu pružiti odličan uvod u glazbenu umjetnost, a ono će kasnije izabrati kakva mu se vrsta glazbe najviše sviđa. U svakoj je kulturi glazba drugačija, ali činjenica je da pjevanje i ples uz glazbu djeci pružaju različita zanimljiva iskustva te nadopunjavaju njihov život. Glazba je za dijete čitavo područje obogaćenog razvoja te može služiti u mnoge edukativne svrhe. Pjevanje je također dragocjena aktivnost za djecu. Slušanje pjevanja u ranoj dobi djeci stvara temelj za sposobnost pjevanja i zato je dobro da odrasli pjevaju djeci, pa čak i onom slučaju kada misle da to ne čine dobro. Osjećaj ljubavi koji prenosimo na dijete pjevajući mu puno je važniji od točnosti melodije ili riječi. Osim uživanja u pjevanju, dijete će istodobno učiti nove riječi (Goldberg, 2002).

3. UTJECAJ GLAZBE NA DJEČJI RAZVOJ

Za razliku od prošlih vremena, u kojima su ljudi mogli slušati glazbu samo onda kada su je sami izvodili na društvenim ili religioznim okupljanjima, danas je zbog digitalizacije ona dostupna velikom broju ljudi. Istraživanja su pokazala da glazbom možemo utjecati na raspoloženje te da nam može pomoći u stimuliranju koncentracije te savladavanju raznih emocija što se može pozitivno odraziti na sveukupni čovjekov razvoj. Već je godinama u našem društvu prisutan termin muzikoterapije, a on označava korištenje glazbe za upravljanje osjećajima i ponašanjima drugih ljudi. Odnedavno se pojam muzikoterapije koristi i u RH, a označava znanstvenu disciplinu za pomaganje, liječenje i osvještavanje ljudi. Suvremeno doba donijelo je različite poglede na glazbu, među kojima su i brojna istraživanja o utjecaju glazbe na djecu od rane dobi te na koji način ona može unaprijediti njihov intelektualni, osobni i socijalni razvoj (Hallam, 2010).

Mozak se razvija na različite načine te reagira na podatke do kojih dolazi s obzirom na brojne vanjske indikatore kao što su vrijeme uloženo u neku aktivnost te opseg i priroda angažmana. Neuroznanstvena istraživanja utvrdila su da su djeca rane i predškolske dobi u najvažnijoj fazi općeg čovjekovog razvoja te da umjetničko obrazovanje ima veći utjecaj na dijete ukoliko je zastupljeno u njegovu životu od rane dobi. Kod djeteta koje je uključeno u glazbeno obrazovanje od rane dobi pojavljuje se porast sinapsi u različitim područjima mozga (Nikolić, 2017).

Glazba daje značenje zvuku te se u mozgu obrađuje na svim razinama. Iz moždanog debla ona može utjecati na brzinu srčanih otkucaja, disanje i stanje budnosti, snažno utječe na emocije i osjećaje, može stvarati vizualne prizore i asocijacije. S obzirom na navedeno, glazba ima moć utjecaja na sve razine ljudske psihe te je jedan od najranijih životnih učitelja. Još prije rođenja, fetus reagira na glazbu promjenom motoričke aktivnosti, a dojenče reagira oponašanjem jednostavnih ritmova prije nego li se razvije govor. Već i rano bebino gugutanje ima melodiju i intonaciju. Aktivnosti poput brojalica, pjesmica i kretanja uz glazbu mogu puno koristiti djetetu u prvih pet godina života za razvoj kasnijih vještina čitanja i pisanja. Glazba pomaže u razvoju lijeve hemisfere mozga u aktivnostima poput razlikovanja zvukova, vremenskog usklađivanja,

numeričkih vještina te ekspresivnog jezika. Te su vještine neophodne za razvoj pamćenja i razumijevanje glasova. Pjevanje i sviranje glazbenih instrumenata razvijaju finu motoričku koordinaciju kao i usklađivanje ulaznih i izlaznih vizualnih informacija. Glazbenim aktivnostima se također vježbaju motoričke vještine te prepoznavanje zvuka, ritma i obrazaca. Usklađivanje motoričkih izlaznih informacija sa zvukovima i vizualnim simbolima, osnovno je za razvoj čitanja i pisanja. Glasanje odnosno proces "puštanja zvuka" važan je za razvoj "unutarnjeg uha", za glasove iz govora i pisanog jezika. "Unutarnjim uhom" dijete razvija mogućnost slušanja ideja u glavi, kao da govori na glas. Djeca su u djetinjstvu dosta zaokupljena takozvanim privatnim govorom u kojemu vode izmišljene razgovore između stvari koje ih okružuju. Sazrijevanjem, takve misli internaliziramo te odlučujemo želimo li ih izgovoriti ili zadržati za sebe (Goddard Blythe, 2008).

Zvučna simulacija priprema je aktivnost za rad na glasu, a vokalno iskustvo pomaže u učenju jer inkorporira jezik. Rad na glasu može biti put do samoga sebe jer se osjećaj za sebe (poput pitanja: Tko sam ja?) jača korištenjem glasa. Istraživanja su pokazala kako su djeca u dobi od 4. do 7. godine u mogućnosti zapamtiti velik broj obrazaca koji u sebi sadrže melodiju, primjerice, učenje abecede na melodiju pjesmice ili dane u tjednu i mjesec pomoću rime. Bebe na tonske i ritmičke elemente reagiraju mnogo prije nego li uopće razumiju samu priču što nam govori da glazbeni elementi jezika prenose značenje prije samog oblikovanja riječi unutar uma. Glazba ima neograničenu sposobnost utjecaja na ljudski mozak i tijelo. Može djelovati kao jedinstvena sila u razvoju, razumijevanju te sličnim vještinama. Kao takva, glazba može biti moćno sredstvo učenja (Goddard Blythe, 2008).

3.1. Razvoj govora glazbom

Glazba i govor usko su povezani. Djeca prije nego li usvoje vještinu govorenja, moraju usvojiti druge temeljne vještine u kojima im upravo glazba može pomoći. Brojalice te igre s pjevanjem i pokretima mogu pridonijeti te olakšati djeci svladavanje govora. Velički (2006) govori o tome da ritmične pjesme utječu na cjeloviti razvoj djeteta zbog svih pokreta koje dijete slušajući pjesmicu izvodi te na taj način uvježbava finu i grubu

motoriku. Poveznica između glazbe u odgojno-obrazovnom procesu i razvoja govora očituje se i kroz senzoričke sposobnosti, posebice kroz razvoj sluha koji je preduvjet za razvoj govora. Ritam i pjevani glas potrebni su djetetu za razvoj govora jer se njima odrasli koriste kada je dijete još uvijek u fazi isključivo slušanja. Svako će dijete percipirati ritam na vlastiti način (Šmit, 2001):

1. slušajući uspavanke
2. igrajući se prstima
3. prvim koracima
4. prvim riječima
5. uključivanjem u ritam života
6. stvaranjem svoje osobne ritmičke ekspresije:
 - a) igrama ritmova (pokretne igre)
 - b) brojalicama (vezane uz pokret)

Intonacija u govoru je isto što i interval u glazbi. Da bi se postiglo razlikovanje govorne intonacije te primjenjivanje iste u govornom izrazu, potrebno je stimulirati djetetov sluh melodijom. Pjevani glas kod djeteta razvija osjećaj za visinu glasa i upotrebu drugačijeg ritma što je, kao i u pjevanju, jednako važno i u govorenju. Pomoću pjevanja kod djece možemo djelovati na korekciju pogrešno izgovaranih glasova te tona glasa odnosno naglasaka pojedinih riječi. Brzina izvođenja nekog glazbenog djela još se naziva i tempo. On nam je također bitan u govoru radi brzine izgovora riječi i rečenica te vremena u kojemu dijete nešto govori (Šmit, 2001).

Dijete pjevanjem dječjih pjesmica ili korištenjem brojalica u igri bogati svoj rječnik (Majsec Vrbanić, 2008). Kada dijete uči neku pjesmicu, ono usvaja nove ritmičke strukture te uvježbava točan izgovor glasova. Djeci će biti zanimljivo sve ono što im je blisko, a to su pjesmice o obitelji, kućnim ljubimcima, prijateljima, igračkama... Osim što takve pjesmice pomažu djeci tipičnog razvoja kako bi obogatila svoj rječnik, pomažu i djeci s jezičnim teškoćama prilikom pravilnog izgovora, ritma, intonacije te naglasaka. Svi od navedenih elemenata spadaju u elemente glazbene umjetnosti, ali isto tako i elemente jezika. Uključivanje pjesmica i brojalica u odgojno-obrazovni rad neophodno je prilikom provođenja aktivnosti početnog čitanja i pisanja (Herljević i

Posokhova, 2007). Dijete će oponašajući odraslu sobu razvijati jezične vještine stoga odrasli moraju biti svjesni kakav model pružaju djeci. Organizacija jezičnih aktivnosti koje su popraćene glazbom, djeci će stvoriti pozitivan osjećaj ugone te će postepeno razvijati njihovo samopouzdanje, a to će uvelike doprinijeti djetetovim socijalnim vještinama (Majec Vrbanić, 2008).

3.2. Razvoj pokreta glazbom

Razvoj pokreta, odnosno motorički razvoj odnosi se na mišiće u tijelu djeteta i njihovo kretanje. Dvije su vrste mišićnih pokreta, a to su opća i fina motorika. Razvoj opće motorike započinje od rođenja, odnosno od pokreta poput podizanja glavice i prsa, a završava se potpunim aktivnostima poput učenja vožnje bicikla ili klizanja. Razvoj fine motorike odnosi se na precizni hvat pincetom (usklađenost palca i kažiprsta), kontrolu zapešća te općenito manipulativne vještine prstiju. Razvija se postupno, a na kraju se pokazuje u vještinama poput pisanja, crtanja, slikanja i slično (Goldberg, 2002).

Dijete već od četvrtog mjeseca života reagira na glazbene podražaje, a dijete predškolske dobi reagira na glazbu kretanjama tijela, pjevanjem te spontanijem reakcijama. Važno je da je glazba prisutna u svakodnevnom životu djece rane i predškolske dobi jer, između ostalog, pobuđuje u djeci kreativnost, koja se u pokretu očituje izmišljanjem vlastitih igara, plesova i koreografija. Djeci je prirodno kretati se gotovo od istog trenutka čim čuju zvukove glazbe i ona u tome uživaju, što znači da ćemo koristeći glazbu u odgojno- obrazovnom procesu djeci stvoriti kvalitetnu naviku kretanja i tjelesnog vježbanja (Kostadin, Petrić, Minić, 2019). Ritam, koji je jedan od najvažnijih elemenata glazbe, omogućuje djetetu razvoj spontanijem kretanja uz neku melodiju. Nadalje, uključivanjem glazbe u skupinu, djeci ne samo da omogućujemo razvoj glazbenih sposobnosti već im dajemo mogućnost slobodnog kretanja, ovladavanja svojim tijelom i razvijaju ravnotežu (Majec Vrbanić, 2008). Glazbeno- pokretne igre pomažu djeci u osvješćivanju vlastitog tijela s ciljem razvoja djetetove kompletne ličnosti. Dijete uvijek trebamo poticati na pokret, posebno kada se radi o aktivnostima koje uključuju glazbu jer su tada djeca posebno zainteresirana i znatiželjna. U kombinaciji s glazbom, kod djece rane dobi poželjno je koristiti jednostavne kretanje

tijela kao što su pljeskanje u ritmu, lupkanje po raznim dijelovima tijela, pucketanje prstima... Na taj će način djeca najbolje osvijestiti ritam (Herljević i Posokhova, 2007).

Osim kretanja djeteta uz glazbu, od velike važnosti može biti i korištenje udaraljki. Osim zabave, udaraljke djetetu nude i savladavanje fine motorike te usklađivanje pokreta te će na taj način pokreti djeteta postati skladni i harmonični (Marić i Goran, 2013). Najpoželjnije bi bilo primjenjivati pokretne logaritmičke igre u radu s djecom rane i predškolske dobi, odnosno igre u kojima djeca istovremeno razvijaju motoričke vještine i govor. Pokretnim logaritmičkim igrama, dijete će razviti bolje snalaženje u prostoru, bolju orijentaciju, maštu te socijalne vještine (Herljević i Posokhova, 2007).

3.3. Socio- emocionalni razvoj glazbom

Istraživanja o povezanosti glazbe i socio-emocionalnog razvoja djece nešto su oskudnija od onih koje povezuju glazbu s drugim razvojnim područjima djeteta, što ne čudi jer je socijalne vještine i emocije koje djeca proživljavaju vrlo teško mjeriti. No, ipak postojeća literatura ukazuje na vrlo izraženu povezanost glazbe sa socijalnim i emocionalnim razvojem djece. Djeca koja su se bavila glazbom, dokazano su pokazala veću spremnost na suradnju te su se ponašala prosocijalno sa vršnjacima, a pokazala su i bolje rezultate na testovima empatije od one djece koja nisu bila glazbeno obrazovana. Također je uočeno povećanje svjesnosti o drugima, bolje socijalne vještine, veće samopouzdanje, lakše funkcioniranje u grupnom radu te samoizražavanju (Harland i sur., 2000). Glazbene aktivnosti mogu biti grupne ili individualne te se upravo u tome očituje različitost ishoda socijalnih ponašanja. Grupno muziciranje može pridonijeti boljem osjećaju za timski rad, disciplini, samopouzdanju, odgovornosti, samoizražavanju, povećanju samopoštovanja i socijalnog razvoja. Osim toga, djeca razvijaju ljubav prema glazbi te razvoj osjećaja postignuća. Grupno muziciranje udružuje pojedince te djeca usmjeravaju pozornost jedni na druge, a to naposljetku djeluje na razvoj socijalnih vještina kao što su empatija i poštovanje. Studije su pokazale da je glazbena obuka povećala samopoštovanje kod djece (Rickard i sur., 2013). Pozitivni ishodi glazbenih aktivnosti u odgojno- obrazovnoj skupini uključuju: emocionalno oslobađanje i redukciju osjećaja stresa, povećanje pozornosti,

koncentracije i pamćenja, povećanje uzbuđenja i energije, osjećaj terapijskog djelovanja kod dugotrajnih psiholoških i socijalnih problema, osjećaj svrhovitosti i motivacije i drugi (Hallam, 2010).

Socijalno- emocionalne vještine usko su povezane s budućim akademskim uspjehom djece, a čini ih grupa vještina samoregulacije. Djeca koja pokazuju samoregulaciju, mogu kontrolirati te vladaju svojim reakcijama, pažljiva su i smirena te pokazuju kvalitetne vještine planiranja aktivnosti. Osim upotrebe glazbe u praksi u situacijama kada je samoregulacija najpotrebnija, pokazalo se da sudjelovanje djece u glazbenim programima dovodi do zapaženog poboljšanja sposobnosti samoregulacije. Kvaliteta podučavanja, način na koji pojedinac doživljava uspješnost i na koji se angažira mogu biti integrirani sa stvaranjem slike o sebi te utjecati na to hoće li iskustvo biti pozitivno te hoće li i na koji način utjecati na motivaciju (Nikolić, 2017).

Pomoću glazbe dijete može razvijati socijalno ponašanje na 5 razina:

1. uporaba jednostavnog glazbenog instrumenta (štapić)
2. uspostavljanje socijalne interakcije s odraslim koji sudjeluje u glazbenoj aktivnosti s djetetom (imitacija)
3. usvajanje pravila ponašanja u grupi
4. uspostavljanje socijalne interakcije s drugim djetetom
5. uklapanje djeteta u zajedničku igru s pravilima (npr. glazbeni igrokaz) (Majsec Vrbanić, 2008).

4. VAŽNOST GLAZBE U DJETETOVOM ŽIVOTU

"Glazbena kultura kao područje u kojem izvodimo glazbene aktivnosti sadržava u sebi glazbeni odgoj, a uz to utječe na formiranje dječjeg pozitivnog stava, ponašanja i potrebe za glazbenom umjetnošću" (Gospodnetić, 2015, str. 10).

U odgojno- obrazovnoj ustanovi glazbu možemo koristiti kao preventivnu mjeru za neželjena ponašanja i ujedno kao pomoć u svakom aspektu razvoja djeteta rane i predškolske dobi. Vrbanić (2008) navodi da slušanje glazbe u predškolsko doba djeci omogućava stvaranje obrazaca za doživljavanje. Slušanjem i stvaranjem glazbe dijete uključuje sva svoja osjetila i radi na svojim kognitivnim i emocionalnim sposobnostima. Zadatak odraslih je da djetetu omogući što više glazbenih iskustava koje će kod djeteta imati pozitivne učinke. Glazba djetetu stvara osjećaj ugone te zadovoljava neke od njegovih potreba, ali isto tako utječe na stvaranje kvalitetnih odnosa s vršnjacima. Pjevanjem, slušanjem i sviranjem dijete razvija osjećaj za glazbu i ritam te ljubav prema glazbi, a na taj se način razvija i mnoštvo pozitivnih emocija koje stvaraju potrebu za daljnjim glazbenim aktivnostima. Stvaranjem ugodnog raspoloženja s primjerenim dječjim pjesmicama i zvukovima, odrasla osoba ili odgajatelj pozitivno utječe na dječji razvoj. Odrasli moraju djetetu omogućiti poticajnu glazbenu okolinu na temelju koje će dijete bogatiti svoje znanje i, u konačnici, biti sretnije. Što više dijete pokazuje interes za glazbu, samo će početi zvukovno obogaćivati svoju okolinu pjevanjem, sviranjem ili glazbenim igrama. Što dijete bude saznavalo više informacija koje ga zanimaju, to će njegov interes za određeno područje rasti. Tako je i s glazbom. Dijete će biti sve više zainteresirano ukoliko mu se ponude različiti izvori znanja i istraživat će više i temeljitije na području zvuka (Marić i Goran, 2013). Glazba je djetetu važna jer ga čini sretnijim, zadovoljnijim, potiče ga na buđenje, uspavljuje ga, tjera ga na ples i mnoge druge aktivnosti te čini njegov život cjelovitijim i boljim. Glazba će kod djeteta pobuditi maštu, uz pomoć nje dijete će biti potaknuto na razmišljanje te će mu omogućiti kreativno izražavanje (Majsec Vrbanić, 2008).

Važnost glazbe u dječjem životu potvrđuju brojna istraživanja koja govore o povezanosti dječjeg stvaranja glazbe sa boljim kognitivnim i emocionalnim vještinama. Glazbom se obogaćuje djetetov razvoj, stvara mu se osjećaj za lijepo te se potiče dijete

na samostalno glazbeno izražavanje. Glazbu danas možemo pronaći svuda oko nas, vrlo nam je bitna i jedna je od rijetkih umjetnosti koja se može koristiti s djecom od samoga rođenja (Vidulin - Orbanić, 2009). Sastavni je dio života svakog čovjeka i njegove kulture, jer razvoj glazbenih sposobnosti započinje u ranom djetinjstvu u obitelji. No, nažalost, to u nekim obiteljima nije slučaj, stoga je vrlo važno da djeca u ustanovi ranog i predškolskog odgoja budu upoznata i okružena glazbom. Glazba na svakog pojedinca djeluje drugačije te u svakome stvara različite emocije. Svako dijete u sebi posjeduje određenu razinu glazbenih sposobnosti koju odgajatelji i roditelji potiču kako bi se one dalje razvijale (Škrbina, 2013). Također, bitno je napomenuti da djeca u predškolsko doba upijaju sve što im se ponudi te da će im ostati u sjećanju glazba koju su slušali u to doba. Nadalje, takav će pristup omogućiti djeci stvaranje temelja za nadograđivanje glazbenih sposobnosti u budućnosti. Glazba djeluje terapijski na čovjeka, ona smiruje i daje utjehu, može se koristiti tijekom različitih prigoda u različito vrijeme. Zvuk glazbe kod djece potiče spektar emocija te istovremeno privlači njihovu pažnju (Škrbina, 2013).

5. POKRET

Pokret definiramo kao bilo koje gibanje u prostoru, mijenjanje položaja tijela uz pomicanje dijelova tijela. (Anić, 1991.) Materija, sile, okolni prostor i njihov međusobni odnos predstavljaju pokret. Pokret primjećujemo djelovanjem sile na neki objekt na koji ona djeluje premještanjem iz pozicije u poziciju. Kod svih živih bića pokret predstavljaju kretanje i snaga, odnosno životnost, što znači da sposobnošću snage činimo pokrete kojima se gibamo u određenom prostoru koji nas okružuje. Nadasve, pokret je simbol čovjekova postojanja koji obilježava njegovo stanje i djelovanje u vremenu i prostoru. Pokret je, uz misao osnova razvoja čovječanstva. Djeca imaju prirodno urođeni nagon za pokretom. Instinktivno naginju tjelesnim aktivnostima poput puzanja, trčanja, igranja, skakanja i plesa. Fizička aktivnost, pokret i kretanje za razvoj djece predstavlja jedan od najznačajnijih čimbenika te utječe na rast i razvoj svakog djeteta. Istraživanja ovog područja pokazala su da su kognitivne sposobnosti usko povezane s kretanjem i fizičkom aktivnošću. Za učenje pokreta najdjelotvornije je uključiti igre kao način svladavanja raznih pokreta.

Djeca uče čineći, to vrijedi za sva područja pa tako i za pokret. Osim što aktivnosti pokreta doprinose djetetovu tjelesnom razvoju, isto tako utječu i na kognitivni, socijalni i emocionalni razvoj. Ne smijemo zanemariti aktivnosti pokreta jer su vrlo važne za djecu, baš kao i one akademske. Pokretom djeca uče o sebi, ispituju granice te postaju svjesna svoga tijela u prostoru (Mayesky, 2008). Kreativni pokret odražava djetetovo raspoloženje i nije unaprijed isplaniran, primjerice ako dijete čuje melodiju koja mu se sviđa, ono će spontano činiti kretnje uz glazbu. Takav način izražavanja u njemu će razviti kreativnost i samopouzdanje jer je u mogućnosti izraziti kretnje u svom stilu. Osjećajući ritam, puls ili melodiju djeca dolaze do kreativnih ideja izražavanja i kretanja svog tijela. Takav je način izražavanja za djecu vrlo koristan jer im pruža slobodu te mnoge dobrobiti za njihov razvoj poput osjetilne svijesti, ravnoteže i koordinacije (Mayesky, 2008).

6. SVIJEST O TIJELU I POKRETU

Osjetilna svijest (senzorika) vještina je kojom djeca doživljavaju svijet putem vlastitih osjetila. Sva su osjetila uključena u djetetovom kretanju i istraživanju svijeta putem kretnji. Kinetička svijest se povećava jer djeca osjećaju oblike i radnje koje čine svojim tijelom, vizualna svijest je izražena jer djeca reagiraju na slike koje vide i stvaraju, slušni osjećaj stimulira se kroz glazbu i zvukove koje djeca čuju dok se kreću, a taktilne doživljaje stječu kretanjem stopala po podlozi te izvođenja specifičnih pokreta koja uključuju dodir (Kranowiz, 2018). Takva iskustva djeci omogućavaju bolje razumijevanje sebe te povećavaju njihove sposobnosti samosvijesti.

Djeca kroz pokret komuniciraju sa svojom okolinom te svojim vršnjacima što razvija njihove socijalne kompetencije. Aktivnosti pokreta potiču dijete da shvate svoju jedinstvenost te podržavaju tuđi način izražavanja. U aktivnostima pokreta djeca se uče suradnji i prihvaćanju različitosti (Mayesky, 2008).

Kreativne aktivnosti s kretanjem djeci omogućavaju spoznaju bolje slike o vlastitom tijelu. Kontroliranje vlastitog tijela prva je kineziološka radnja djetetovih pokreta. Svijest o vlastitom tijelu važna je zbog percepcije osjećaja koji nisu samo unutar naših misli već čine mrežu kroz cijelo tijelo. Kada proživljavamo neku emociju poput bijesa ili tuge, osjećamo je cijelim tijelom. Svijest o tijelu važna je za razvoj prostorne orijentacije, a aktivnosti pokreta sastavni su dio razvijanja motoričkih vještina. Dok se djeca bave aktivnostima kretanja, razvijaju vrijednosti poštovanja, samopoštovanja i percepcije osobnog i tuđeg privatnog prostora. Dok djeca uče o pokretu i usvajaju nove vještine, njihovo samopoštovanje se povećava (Mayesky, 2008).

6.1. Tjelesno vježbanje

Kretanje je jedna od najosnovnijih potreba svakog čovjeka. Fizička sprema uvelike utječe na kvalitetu života, kako odraslih tako i djece. Zbog drastičnih promjena u načinu života i sve manje potrebe za vježbanjem sve je važnija uloga odgajatelja u razvoju pozitivnog stava djece prema vježbanju. Tjelesno vježbanje u ranoj i predškolskoj važno je zbog pravilnog rasta i razvoja djece. Redovitom fizičkom aktivnošću kod djece se razvija pravilno držanje te se preveniraju razne bolesti. Mnogi autori ističu kako

tjelesnim vježbanjem zadovoljavamo djetetovu potrebu za kretanjem i igrom, ali isto tako stvaramo zdrave navike i potičemo sportski duh i suradnju. Vježbanjem dijete ispituje mogućnosti svog tijela te u njima napreduje, što mu omogućava razvoj samopouzdanja (Pejčić, 2006). Tjelesno vježbanje u vrtiću treba obrazovno, kinantropološki te odgojno djelovati na dijete kao sudionika tog procesa. Svako od navedenih područja ima svoju funkciju, a sve zajedno su temelj odgojno- obrazovnog rada u tjelesnom i zdravstvenom području. To znači da jedino primjenom svih navedenih aspekata možemo djelovati na dijete u svrhu optimalnog razvoja te usvajanja zdravih navika (Neljak, 2010).

Provedba vježbanja u ranoj i predškolskoj dobi može biti jednostavna, složena i složenija. Jednostavnim tjelesnim vježbanjem podrazumijevamo sve spontane kretnje, tematsko vježbanje te jutarnje razgibavanje. Spontane kretnje su sve one koje djeca provode bez prisutnosti voditelja, samoinicijativno. Ukoliko je moguće, takvu vrstu vježbanja djeci treba omogućiti više puta dnevno radi razvijanja biotičkih motoričkih znanja i motoričkih sposobnosti. Tematsko vježbanje se provodi uz demonstraciju i prisutnost voditelja, a jutarnje vježbanje provodimo u skupini kako bismo na kvalitetan način započeli dan te stvaramo ugodno raspoloženje kod djece. Složenim tjelesnim vježbanjem smatramo sat igre koji se sastoji od dvije do četiri tematske igre, pokretnu igru koja sadrži pjesmice, brojalice i priče te metodičke upute za provedbu složenih vrsta tjelesnog vježbanja u kojima odgajatelj upućuje, motivira i nadgleda igru koju je prethodno dobro objasnio. Složenije tjelesno vježbanje je drugim riječima, sat tjelesne i zdravstvene kulture u kojemu odgajatelj pravilno vodi aktivnost (Neljak, 2010).

Tjelesno vježbanje svuda je oko nas i u vrtiću ga možemo provoditi kroz razne aktivnosti poput šetnje, priredbi, izleta, zimovanja ili ljetovanja. Tjelesno vježbanje razlikuje se s obzirom na dob djece, što su djeca starija, to je njihova potreba za kretanjem veća. Mlađa djeca koja su tek savladala hodanje, trčanje i skakanje uživat će u jednostavnim igrama traženja, hvatanja i skrivanja, dok će starijima biti zanimljivo izvođenje nekih složenijih kretnji te će njihove aktivnosti tjelesnog vježbanja moći trajati duže (Findak, 1995).

6.2. Ples

Ples je fizička aktivnost, skup pokreta koji su u čovječanstvu oduvijek duboko ukorijenjeni. Osim umjetničke funkcije, funkcije fizičke tjelovježbe u povijesti je ples zauzimao važne uloge u raznim društvenim ritualima. U svakoj civilizaciji ples ima vrlo važnu ulogu te ne postoji civilizacija u kojoj ljudi ne plešu. Ples je dio kulture svakog čovjeka i mjesta na kojemu živi, a podrazumijeva različite etape poput kreativnosti, komunikacije, tjelovježbe ili opuštanja. Osim toga, funkcija plesa može biti i terapijska i edukacijska. U plesu se krije pozitivna energija i osjećaj sreće kojeg ljudi osjećaju krećući se u ritmu glazbe. Dobrobiti plesa možemo povezati s osjećajem ugone, stvaranju samopouzdanja i novih poznanstava kao i sveukupnom dobrom slikom o sebi, a shodno tome možemo reći da ples poboljšava kvalitetu kognitivnih vještina (Alpert i sur., 2009), te komunikacijske vještine .

Kretanje uz glazbu u djetinjstvu posve je prirodno. Ako obratimo pažnju na djecu kada se pušta glazba, oni se gotovo automatski prepuštaju pokretu koji ih veseli. Educiranje kroz ples je metoda učenja u kojoj kroz oblikovanje pokreta učimo djecu kako se izraziti pokretom i stvarati kroz pokret. Kroz ples razvijamo djetetovu sposobnost uspostavljanja kontakta s okolinom čime ples postaje i sredstvo socijalizacije. To možemo postići grupnim vježbama i plesovima gdje djeca uče podrediti vlastiti interes zajedničkom čime razvijamo i razumijevanje i toleranciju. Djeca prilikom učenja i prilagođavanja novim pokretima i položajima za ples postižu bolji osjećaj za vlastito tijelo i njegov odnos s okolinom te se tako počinju udobnije osjećati u svojoj koži. To svakako pridonosi poboljšanju njihovog samopouzdanja i samopoštovanja. Ples potiče djecu na pozitivan stav te na razvoj vlastite kreativnosti i samoizražavanja. To koristi svima no pogotovo pomaže djeci koja su sramežljivija . Glazba, senzorni rekviziti i jednostavni plesovi podržavaju razvoj glazbenih mogućnosti te potiču razvoj samopouzdanja i samopoštovanja kod djece.

6.3. Kineziološke igre uz glazbu

Uvođenjem raznih igara popraćenih glazbom pomažemo djetetu da ovlada kakvoćom i stupnjem pokreta što mu omogućuje veću samostalnost u obavljanju raznih funkcija i

olakšava komunikaciju s okruženjem. Kao što je već rečeno, učenje pokreta odvija se najprirodnije upravo kroz igru.

Igru definiramo kao psihofizičku djelatnost zbog koje djelovanjem i korištenjem raznih kretnji dijete ima bolju mogućnost samoizražavanja. Igra pridonosi razvoju psihomotoričkih sposobnosti, poboljšava koordinaciju i omogućuje usvajanje i svladavanje novih pokreta. Kroz igre možemo na djecu djelovati odgojno i potvrđeno imaju značajan utjecaj u socijalizaciji. Prirodni oblici kretanja, poput puzanja, penjanja, trčanja, skakanja osnovni su elementi raznih dječjih igara te kroz povijest nose razvojnu ulogu u poticanju psihomotoričkih sposobnosti, jačanju imuniteta i boljeg općeg zdravstvenog stanja kod djeteta. (Sindik, 2008.)

"Mačka i vrapčići"

Ova kineziološka igra započinje odabirom mačke, a ostala djeca su vrapčići. Stolice se rasporede po sobi tako da se dodiruju naslonima, a djeca obilaze oko stolica i pjevaju:

Mi smo mali vrapčići,

okolo se šetamo,

mrve kruha jedemo,

nikome ne smetamo.

Al' mačke se čuvamo

I čim nešto čujemo,

krilima zamahnemo

i visoko odletimo.

Kada se pojavi mačka, vrapci brzo polete na grančice (stolice). U početku se stavi isti broj stolica i djece, a kada djeca postaju vješta u igri, pripremamo jednu stolicu manje, pa dijete koje ostane bez stolice postaje mačka (Herljević i Posokhova, 2007).

"Male ruke"

Djeca izvode pokrete i pjevaju, a pjesmica je pogodna za koreografiranje (Herljević i Posokhova,2007).:

Male ruke klap! Klap! Klap!

Male noge tap! Tap! Tap!

Lijevo- desno, jedan- dva,

Mali smo i ti i ja!

Male ruke klap! Klap! Klap!

Male noge tap! Tap! Tap!

Gore- dolje, jedan- dva,

Mali smo i ti i ja!

Sad se k meni okreni,

Obje ruke meni daj

I veselo poigraj

Hopa- cupa, hopa- haj!

7. VAŽNOST KRETANJA U DJETETOVU ŽIVOTU

Razdoblje od djetetova rođenja do treće godine vrlo je važno u ostvarivanju kognitivnih i motoričkih procesa. U tom je periodu dijete sposobno usvojiti mnoštvo obrazaca u mjeri u kojoj neće moći nikad više. Do sedme godine mozak se najviše razvija, a sam je razvoj dinamičan proces koji će rezultirati djetetovim ostvarivanjem u raznim funkcijama ukoliko bude pravilno poticano. Zbog toga je vrlo važno u odgojno-obrazovni proces uključiti mnoštvo poticaja i koristiti dinamične i zanimljive igre koje će utjecati na razvoj kognitivnih i motoričkih sposobnosti. Dijete je u procesu neprestanog vježbanja radi sposobnosti njegova mozga da stalno prima nove informacije. Putem igre dijete će razviti sposobnosti poput zaključivanja, logike te kreativnosti i mišljenja, a neizostavan dio igre trebala bi biti i tjelesna aktivnost. Dijete kroz razvojni proces postepeno mijenja vanjsku aktivnost sačinjenu od mnoštva pokreta prema organiziranim mišićnim pokretima. Opće je poznato da su dobrobiti koje pruža tjelesno vježbanje brojne, od jačanja kostiju do prevencije raznih bolesti i unaprijeđenja vlastitog psihosociološkog statusa stoga je važno djeci od malena usaditi vrijednosti tjelesne aktivnosti i podučiti ih koliko je kretanje zapravo važno u čovjekovom životu (Virgilio, 2009.)

Promjenom načina života, sve intenzivnijim sjedilačkim životom, zbog sve lošije kvalitete namirnica roditelji i djeca imaju sve više problema s pretilošću. Danas probleme povezane s pretilošću imaju i djeca najranije dobi stoga je važno osvijestiti ih o pravilnoj prehrani i kretanju. Svaki program vezan za vježbanje i tjelesnu aktivnost djece važno je oblikovati prema razvojnim potrebama i interesima s obzirom na dob i karakter djece. Ako program nije primjeren, može doći do ozljeda, a kako bismo spriječili taj rizik potrebno je dodatno se educirati u svrhu zadovoljenja potreba djece za kretanjem. Iako rizik od ozljeda uvijek postoji, važno je znati što odgovara kojoj dobi djece te što je od rekvizita poželjno odnosno što će koristiti u procesu bavljenja fizičkom aktivnošću. Povrh svega, djeci je važno usaditi zdrave navike i što više vremena provesti u nekoj vrsti fizičke aktivnosti kako bi nakon nekog vremena djeca samostalno pokazala inicijativu za raznim oblicima kretanja.

No, kako ćemo znati kada je pravo vrijeme da dijete usmjerimo ka nekom sportu? To se pitanje nerijetko postavlja trenerima sportova te liječnicima. Odgovor je da trebamo slušati djetetove potrebe i da čim ono pokaže interes za neki sport, dobro ga je u tom pravcu usmjeravati. Različiti sportovi nude treninge za najmlađe, a kako djeca odrastaju, tako se i razvija njihov sportski duh, timski rad te predanost. Važno je usmjeravati dijete te ga tijekom odrastanja poticati kako ne bi izgubilo interes za bavljenje sportom, ali isto tako, poticati ga u isprobavanju različitih vrsta aktivnosti.

Bavljenje sportom utječe na naš organizam te na konkretne ciljeve tjelesnog vježbanja. Osnovni cilj je djetetu ojačati samopouzdanje te ga motivirati u razvijanju realne slike o sebi. Dijete će se kroz sport socijalizirati, naučiti kako funkcionirati u timu te uvažavati druge i njihova mišljenja. Ono se uči izvođenju raznih pokreta kojima poboljšava funkcionalne sposobnosti vlastitog organizma. Isto tako dijete će u sportu naučiti poštivati starije i slušati trenerov autoritet što će mu pomoći u razvijanju pozitivnog ponašanja prema svojoj okolini i vršnjacima. Djeca će se trenirajući osjećati dobro, zdravlje će im biti stabilnije, manje će obolijevati i sveukupno će biti sretniji.

Prema Sindik (2008.) kroz sport se kod djece potiče i stječe:

1. razvoj osnovnih motoričkih sposobnosti (koordinacija, ravnoteža, snaga)
2. kondiciju te veći kapacitet puća
3. motorička i tehnička znanja pojedinog sporta te pravila igre
4. vještine samovrednovanja
5. vještine rada u timu te društvenost
6. disciplinu i samodisciplinu
7. samopouzdanje i zdrav natjecateljski duh
8. težnju za uspjehom

8. PLES PISANJA

Jedna od zanimljivijih metoda kojom se potiče pokret je ples pisanja. Ples pisanja je metoda kojom se kroz pokrete cijelim tijelom potiče razvoj koordinacije šaka i prstiju i fine motorike. Ta metoda čini cjelinu s glazbom, stihovima i rimom, a cilj metode je da djeca usvoje pokrete, na zabavan i njima prirodan način u vlastitom ritmu. Koristeći se metodom od samog ocrtavanja tijelom i šaranja pa do početka pisanja ovakav način izražavanja ima mnoge benefite. Dolazi do usavršavanja fine motorike i grafomotorike na zabavan i siguran način. Svaki oblik izražavanja u Plesu pisanja je dobrodošao, nema pogrešaka ni kazni. Čak i kad dijete burno reagira, gužvujući, trgajući papir – to je skroz prihvatljivo. Pomoću plesa pisanja djeca stvaraju pokrete iz vlastitih osjećaja i prenose ih na papir, a kada izraze svoje osjećaje nastupa zadovoljstvo. Stvaranje pokreta iz emocije za djecu je od primarne važnosti kako bi kasnije kroz daljnje igranje i ples mogli svladati slova. Kada se započinje stvarati ideja o slovu, dijete prvo pokretima i položajem svog tijela imitira slovo te ga izgovara i tvori oblik u usnoj šupljini, kako bi ga kasnije kada već ima stvorenu mentalnu sliku slova pokušalo prenijeti na podlogu.

Ples pisanja integriran je s glazbom, zabavnim pjesmicama, uporabom rima i igrom kao osnovnim alatom vježbi. Osnovni pokreti se ponavljaju te na taj način postaju automatski i pohranjuju se u motoričke centre u mozgu. Aktivnosti teže tome da djeca budu sretna i opuštena u svome tijelu. Prirodnom pozicijom tijela i svladavanjem raznih pokreta, crtanjem na temelju emocionalnih iskustava i uranjanjem u vlastiti svijet mašte, djecu se potiče na učenje pisanja. (Oussoren, 2005.)

Dugotrajno najbolje rezultate možemo postići ukoliko osmislimo“ kutak za škrabanje“, stalno područje s pločom pričvršćenom za zid ili mali radni stol sa raznim materijalima. Kutak može biti napravljen od raznih podloga za pisanje poput, ploče, stolića, ploče na rasklapanje, velikog plastičnog stolnjaka. U kutak treba uključiti razne materijale poput: krede, pastela, debljih flomastera, običnih olovaka, raznih spužvi, gumene rukavice, kistovi, vate, pjene za brijanje i boje za prste. Vrijednosti koju kreativna sloboda donosi djeci imaju pozitivan utjecaj u njihovu razvoju. Osim „kutka za škrabanje“ i pismeno/crtačko izražavanje, važno je imati i materijale za tematske igre kojima pomoću pokreta tijelom omogućujemo djeci slobodu izražavanja. Neki od materijala su:

gimnastičke vrpce, marame, girlande, vrpce od tkanina, papira, stiropor, konfeti, čunjevi, kutije, obruči, užad, komadi tkanina. Uloga odgajatelja je ponuditi priliku za usvajanje i izvođenje što više pokreta, omogućiti dovoljno prostora i materijala za istraživanje pokreta i eksperimentiranje. Prije svega odgajatelj osigurava uspostavljanje rutine, koja je put prema slobodnim fantazijama i zabavi u vlastitom prostoru, pokretu, bilo u zraku, na ploči ili na papiru. (Oussoren, 2005.)

Ples pisanja nam je u okviru vrtićkih skupina izuzetno zanimljiv jer je u potpunosti usmjeren na dijete. Omogućuje prizivanje emocija u trenutku, izražavajući ih pokretom bez potrebe za postignućem - čini ga idealnim alatom za rad s najmlađima. Većinu pokreta dijete može izvesti bilo da stoji, hoda, sjedi ili leži na tlu. Odgajatelji će koristeći sve navedene alate i materijale uz jednostavne stihove i melodije vrlo lako moći djeci opisati pokrete u prostoru, koje oni mogu imitirati ili im pak svojom kreativnošću dati posve novi smjer.

9. DAROVITOST

Svako je ljudsko biće jedinstveno, bilo da se radi o psihičkoj i tjelesnoj konstituciji ili pojavnom obiku. Svaki čovjek individualno se razlikuje od drugoga te se njegove osobine mijenjaju tijekom razvoja. Međutim, unutar odrastanja pojedinci mogu obavljati određene aktivnosti brže, bolje i originalnije od većine pa ih nazivamo darovitim, odnosno nadarenim pojedincima (Koren, 2002).

Darovitost je skup osobina koje omogućuju pojedincu da postigne nadprosječan rezultat u jednoj ili više aktivnosti kojima se bavi (Cvetković Lay, Sekulić Majurec, 2008). Glavni pokazatelj dječje darovitosti jest njihovo ponašanje, posebno uspješnost u realizaciji određenih zadataka u usporedbi s vršnjacima. To su aktivnosti u kojima je darovito dijete ostvarilo neki rezultat, odnosno produkt svog rada, a on se očituje u ranijem, bržem, boljem i višem postignuću. Takva iskazana darovitost naziva se produktivna darovitost. Kako bi uopće došlo do iskazivanja darovitosti, pojedinac mora pokazati određeni potencijal koji mu omogućuje razvijanje njegovih sposobnosti. Takva se darovitost naziva potencijalna darovitost. Razvoj tog potencijala ovisi o mnoštvu vanjskih faktora kao što su poticaji okoline te drugi indikatori koji će oblikovati djetetovu ličnost (Cvetković Lay, Sekulić Majurec, 2008).

Pod terminom darovita djeca Winner (2005) podrazumijeva tri ključne osobine koje posjeduju daroviti pojedinci, što ih izdvaja od ostalih vršnjaka, a to su:

1. Prijevremena razvijenost. Darovita djeca razvijaju se prije vremena. Počinju ovladavati nekim područjima znatno prije svojih vršnjaka te napreduju mnogo brže. Lakše ovladavaju vještinama iz njihovog područja interesa, a to mogu biti: matematika, glazba, likovna umjetnost, šah, gimnastika, klizanje itd.
2. Inzistiranje da sviraju po svom. Darovita djeca osim što uče brže, uče na poseban način. Od odraslih traže minimalnu pomoć te većinu zadataka savladavaju samostalno. Ono što sami otkriju te put kojim prolaze prilikom otkrivanja novih zanimljivosti motivira ih za daljnji napredak. Često smišljaju svoja pravila te unutar aktivnosti pronalaze nove i kreativne načine rješavanja problema.

3. Žar za svladavanjem. Darovita su djeca istinski motivirana kako bi shvatila smisao područja koje ih zanima. Izražavaju intenzivan interes te sposobnost oštrog fokusiranja. Kada su zaokupljena nekom aktivnošću koja ih zanima, potpuno se udube te izgube pojam o vanjskom svijetu. Do uistinu visokih postignuća pojedinca može dovesti kombinacija izraženog interesa te sposobnosti lakog učenja.

Darovitog pojedinca od onog marljivog i bistrog, razlikovat ćemo upravo pomoću ove tri osobine. Neko radoznalo i vrijedno dijete može uložiti puno truda u savladavanju neke aktivnosti ali neće to učiniti tako lako, brzo i kreativno kao darovito dijete. Takva djeca mogu nas zadiviti svojim postignućima i uložnim trudom, ali će im trebati pomoć i usmjeravanje odraslih. Ona ne dolaze do rješenja samostalno, ne otkrivaju nove načine rješavanja problema niti očituju unutarnju motivaciju za ovladavanjem određenog područja. Unatoč svom njihovom trudu, ne dolaze do cilja bez napora kao što to čine darovita djeca (Cvetković Lay, 2010).

Neke od dominantnih pokazatelja darovitosti u pojedinim područjima sposobnosti su: opće intelektualne sposobnosti (lako i brzo učenje, bogat rječnik, intelektualna radoznalost), kreativne sposobnosti (originalnost mišljenja), psihomotorne sposobnosti (preciznost pokreta, koordinacija, visoka razina tjelesne energije), umjetničke sposobnosti (kreativno izražavanje) te rukovodne sposobnosti (smisao za suradnju i organizaciju) (Koren, 2002).

9.1. Znakovi glazbene i plesne darovitosti

Darovitost se u glazbu, kao i u plesu očituje na različite načine. Netko može izvoditi, netko skladati dok netko drugi može dirigirati ili odlično čitati glazbu. Glazbeno darovita djeca gotovo uvijek sudjeluju u izvedbi i osjetljiva su na tonalitet, harmoniju i ritam. Sva djeca pokazuju osjetljivost na jezičnu strukturu, ali glazbeno darovita djeca posebno su osjetljiva na onu glazbenu. U mogućnosti su upamtiti te na njima vrlo jednostavan način reproducirati određenu strukturu vokalno ili instrumentalno. Djetetova glazbena darovitost otkriva se rano, u gotovo svim slučajevima, prije šeste godine. Prvi znak za djetetovu darovitost u tom području je slušanje glazbe intenzivno i

uživanje u njoj na drugačiji i jači način od ostale djece. Osim toga, dijete je u mogućnosti otpjevati i jasno ponoviti ili odsvirati melodiju koju je čulo, a tu sposobnost omogućuje njegovo izuzetno glazbeno pamćenje. Glazbena darovitost često se otkrije prije drugih vrsta darovitosti jer dijete, često i prije nego li progovori, počinje pokazivati znakove preciznog pogađanja tonaliteta (Cvetković Lay, Sekulić Majurec, 2008).

Djeca koja su nadarena u području plesa i glazbe pokazuju izuzetno izražene umjetničke sposobnosti, kreativno se izražavaju kroz gotovo svaku aktivnost i uspješno se prilagođavaju različitim situacijama. Mnoštvo je glazbenika i plesača pokazalo svoju darovitost kroz vještinu originalnosti. Primjerice, glazbenike poput Mozarta pamtimo po inovativnosti i originalnim idejama kojima su obilježili ne samo svoje doba, već i ovo u kojemu sada živimo. U pravo zbog toga, jedna je od važnijih sastavnica darovitosti kreativnost. Kreativnost kod djece možemo prepoznati po njihovim neuobičajenim pitanjima, mudrim izjavama, njihovoj maštovitosti te sposobnosti da drugačije iskažu svoje ideje. Također je važno naglasiti da se daroviti pojedinci iskazuju svojim sposobnostima koje se dijele na intelektualne i specifične. Glazbeno nadarena i plesno nadarena djeca svoje će sposobnosti pokazati kroz specifična područja djelovanja (Cvetković Lay, Sekulić Majurec, 2008).

10. ULOGA ODGAJATELJA

Odgajateljski posao sastoji se od različitih sastavnica, a među važnijima su definitivno profesionalne kompetencije, ali i niz različitih osobina ličnosti. Dobar odgajatelj trebao bi posjedovati različite kreativne vještine kao i razumijevanje te empatiju kako bi uspješno odgovorio na svaku djetetovu potrebu. Fleksibilnost je također jedna od poželjnijih osobina što znači da ga svakodnevne promjene ne smiju uzrujavati već da zna kako odgovoriti na svaku nepredviđenu situaciju. Trebao bi biti siguran u svoje znanje, samopouzdan, strpljiv i otvoren novim stvarima. Odgajatelj u svakom trenutku mora biti svjestan da svojim ponašanjem pruža djeci model po kojemu ona uče i oponašaju sve ono što odgajatelj čini. Nadalje, vrlo je važno da ga interesira učenje, napredak i neprestano usavršavanje kroz odgojno- obrazovni rad. Odgajatelj koji ima pozitivnu sliku o sebi, strpljiv je i fleksibilan u radu s djecom, otvoren je i pozitivan, raspolagat će velikim brojem vještina kojima će zadovoljiti potrebe svakog pojedinog djeteta u skupini. Takav odgajatelj svojim će načinom rada pokazati kako mu je zadovoljstvo napredovati i kako mu predstavljanje novih glazbenih i kinezioloških aktivnosti ne stvara teret s kojim se nemože nositi već profesionalni izazov (Sindik, 2010).

Vrlo je važno da odgajatelj u procesu razvoja i učenja djeteta posjeduje svijest o važnosti svoje uloge te usmjeri svoju pozornost na učinke procesa učenja te da rezultat naučenog ne ovisi samo o djetetu već i o načinu rada odgajatelja. Također, jedna od važnijih odgajateljevih uloga jest ona da bude motivator te da potakne interes djece za glazbu i fizičku aktivnost. Svako je dijete individua različitih interesa i brzina shvaćanja, ali svoj je djeci zajedničko da su znatiželjni i aktivni sudionici odgojno-obrazovnog procesa. Cilj je da svako dijete razvije svoje sposobnosti na najbolji mogući način, a zadaća odgajatelja je da u tom procesu primjeni glazbu koja je primjerena i sadržajno bliska djetetu koju će ono pjevati, slušati ili se kretati u njezinu ritmu. Vrlo je važno da odgajatelj ima pozitivan stav prema glazbi, plesu i umjetničkom izražavanju uopće, kako bi dijete bilo potaknuto odgajateljevim interesom. Dakle, zadaća odgajatelja je potaknuti u djetetu interes za glazbu, ples i pokret na zabavne i kreativne načine kako bi dijete i samo zavoljelo takve aktivnosti te ih naposljetku samostalno iniciralo. Također je važno djeci stvoriti pozitivno ozračje u kojemu će dijete i

odgajatelj biti opušteni upoznavajući se sa svim dijelovima glazbe i pokreta. Kako bi odgajatelj u potpunosti ispunio sve uvjete i zainteresirao djecu za navedene aktivnosti, potrebno je osigurati poticajnu, bogatu i raznovrsnu okolinu u kojoj će dijete osloboditi svoju maštu i pokazati svoj puni potencijal (Majsec Vrbanić, 2008). Prostor treba biti oblikovan u skladu s interesima djece te ih poticati na zajedništvo i suradničko učenje, a to se može postići zajedničkim suradničkim igrama, plesanjem u paru ili skupini, dramskim izražavanjem i sl. Od velike je važnosti da odgajatelj zapisuje dječje aktivnosti i bilježi njihov napredak putem stručne dokumentacije, a to će moći učiniti samo ako je dovoljno kompetentan, odnosno ukoliko zna prepoznati i unaprijediti dječje motoričke i glazbene vještine. Na temelju postupaka, izjava i prijašnjih aktivnosti s djecom, odgajatelj zaključuje u kojem će smjeru dalje ići učenje i buduće aktivnosti u skupini koje će biti prilagođene djeci i u skladu s njihovim interesima i mogućnostima. Odgajatelj bi također trebao znati kada pustiti djecu da sama razvijaju svoje ideje tijekom aktivnosti, a kada bi se u aktivnost trebao uključiti i on. U ranoj dobi bitno je da odgajatelj potiče djecu te da ona razviju osjećaj za ritam, melodiju, glazbenu osjetljivost, da se prirodno kreću uz glazbu i da budu motorički spremna za svoj uzrast (Habuš Rončević, 2014).

Odgajatelj će u aktivnostima promatrati djecu, uvidjeti i uvažavati njihove potrebe te težiti za daljnjim razvojem i napretkom. Poticati će djecu da samostalno riješe problem, a ukoliko to ne mogu, znati će da se s povjerenjem mogu obratiti odgajatelju radi odnosa kojeg imaju. Iz toga proizlazi teza da će kreativnija, slobodnija i sretnija djeca biti ona koja imaju dobar odnos sa odgajateljem u skupini. Bitno je da odgajatelj djeci svakodnevno pušta različite zvukove i dovodi ih u takvo kruženje, primjerice u prirodi. Zatim, također je važno i izvođenje brojalica i pjesmica uz pokrete tijela koje djeca mogu oponašati, a isto im je tako omogućeno vlastito kreativno izražavanje putem glazbe i pokreta kojim mogu izraziti svoje emocionalno stanje te napredak u spoznajnom razvoju (Marić i Goran, 2013). Odgajatelj je organizator brojnih događanja i priredbi na kojima se djeca kreativno i glazbeno izražavaju kroz pjesmu, sport, dramsku umjetnost ili ples te tako kod djece potiče razvoj njihovih sposobnosti te interes za savladavanjem naprednijih vještina u tim domenama. Također, može s

djecom posjećivati razne kulturne ustanove poput kazališta ili glazbenih i plesnih škola (Majsec Vrbanić, 2008).

Ono što je nužno jest da odgajatelj osigura djeci prostorno i materijalno okruženje koje će im biti poticajno i zanimljivo. Djeca su po prirodi radoznala pa će ih zanimati svaki mogući predmet kojim će moći obogatiti svoje spoznaje u nekom području. Djeca vole istraživati i eksperimentirati stoga je važno da im sve to omogućimo u odgojno-obrazovnom radu. Važno je da djeca svakim danom uče, komuniciraju s vršnjacima i odraslima te tako napreduju, a kroz centre u skupini pronalaze sve ono što ih zanima i o čemu će zajedno s vršnjacima istraživati i učiti. Kod organizacije glazbenih aktivnosti te aktivnosti kretanja uz glazbu, važno je glazbeni centar opremiti raznim instrumentima i sadržajima koji će potaknuti djecu na zajedničko pjevanje, sviranje i muziciranje. Poticanjem djece na kreativnost prilikom korištenja tih sadržaja dovest će do njihova oslobađanja u kojemu će pokazati svoje plesne pokrete, a djecu ćemo dodatno zainteresirati jednostavnim koreografijama ili kineziološkim igrama uz glazbu. Djeci sve treba biti predstavljeno kroz igru. Tako će najbolje nešto upamtiti i sa zadovoljstvom ponavljati, a odgajateljeva je zadaća potaknuti samopouzdanje djece te ih učiniti sretnima i radosnima. Glazbeni instrumenti u odgojno-obrazovnoj skupini potaknut će dijete i na razvoj govora, komunikacijskih i suradničkih vještina te tjelesno izražavanje. Odgajatelj bi stoga trebao uključiti slušanje glazbe u skupini kada god je to moguće, bilo to aktivno ili pasivno jer glazba u djeci budi osjećaj zadovoljstva i pomaže djeci u brojnim područjima kroz njihovo odrastanje (Marić i Goran, 20013).

11. ZAKLJUČAK

Brojni su pozitivni učinci koje u život djeteta donosi glazba, pokret i ples. Sudeći po tome da djeca svaki podražaj doživljavaju cijelim tijelom, nemoguće je da se ta tri pojma odvoje kada je u pitanju djetetova percepcija glazbe. Osim što glazba doprinosi pozitivnom ozračju u vrtiću, ona je zaslužna i za stvaranje novih prijateljstava kao i za djetetov cjelokupni razvoj. Aktivnosti pokreta i plesa također pospješuju cjelokupni razvoj djeteta, a kada zbrojimo sve te faktore dobijemo emocionalno stabilno, sretno, zadovoljno i motorički sposobno dijete s razvijenim komunikacijskim i socijalnim vještinama. Glazba je važna i za djecu koja se slabije govorno izražavaju jer im pomaže u svakodnevnoj komunikaciji sa svijetom, dok će plesom i pokretom dijete također lakše izraziti svoje potrebe s obzirom da je pokret katkad djeci jednostavniji način izraza od govora. Na taj način djeca izražavaju svoju kreativnost, a glazba također pomaže i kod raznih terapija u djetetovom razvoju ili kod pojave teškoća. Ljudima je kretanje u prirodi te je neizostavni dio svačijeg života nekakav oblik fizičke aktivnosti. Ne smijemo zanemariti važnost pokreta jer upravo on je taj koji utječe na razvoj motoričkih sposobnosti te uredan razvoj djeteta. Za djecu su glazba i pokret zabavne aktivnosti koje oni doživljavaju kroz igru, ali zapravo su puno više od toga. Karakteristične su igre s pjesmom i plesom koje u djeci potiču kombinaciju različitih vještina koje oni s lakoćom interpretiraju. No, važno je napomenuti da se nitko nije rodio sa već razvijenim kompetencijama nego su one razvijane tijekom čitavog života. Stoga je bitno da djecu od najranije dobi usmjeravamo, potičemo i bodrimo na njihovom putu ka usavršavanju svojih vještina i sposobnosti (Vizek Vidović, 2009). Sve tjelesne aktivnosti koje primjenjujemo u radu s djecom važno je uskladiti s njihovim interesima, potrebama i mogućnostima, a najbolji način provođenja istih je putem različitih zanimljivih igara. Djeca putem igre usvajaju različite pokrete, gibanja tijela, a od velike je važnosti osigurati im prostor na kojem će to nesmetano činiti. Važno je da odgajatelj svojim primjerom nastoji zainteresirati djecu za glazbu i sport kako bi dijete usvojilo zdrave navike koje će mu koristiti čitavog života.

12. LITERATURA

1. Alpert, P. T., Miller, S.K., Wallmann, H., Havey, R., Cross, C., Chevalia, T., Gillis, C.B. i Kodandapari, K. (2009). *The effect of modified jazz dance on balance, cognition, and mood in older adults*. Journal of the American Academy of Nurse Practitioners.
2. Anić, V. (1991). *Riječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi liber.
3. Campbell, D. (2001). *The Mozart Effect*. London: Quill.
4. Cetinić, J., Vidaković Samaržija, D. (2014). *Ples kao sredstvo izražavanja djece predškolske dobi*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
5. Cvetković Lay, J. (2010). *Darovito je, što ću sa sobom?*. Zagreb: Alinea.
6. Cvetković Lay, J., Sekulić Majurec, A. (2008). *Darovito je, što ću s njim?*. Zagreb: Aliea.
7. Davies M. (2003) *Movement and Dance in Early Childhood*. Sage
8. Findak, V. (1995). *Metodika tjelesne i zdravstvene kulture u predškolskom odgoju*. Zagreb: Školska knjiga.
9. Goddard Blythe, S. (2008). *Uravnoteženi razvoj: sve što dječji mozak treba za zdrav razvoj od rođenja do školskih dana*. Ostvarenje.
10. Goldberg, S. (2002). *Razvojne igre za predškolsko dijete*. Buševac: Ostvarenje d.o.o.
11. Gospodnetić, H. (2015). *Metodika glazbene kulture za rad u dječjim vrtićima*. Zagreb: Mali profesor.
12. Habuš Rončević, S. (2014). *Neke suvremene uloge odgojitelja u glazbenom odgoju djece rane i predškolske dobi*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
13. Hallam, S. (2010). *The Power Of Music: Its Impact on the Intellectual, Social and Personal Development of Children and Young People*. International Journal of Music Education.

14. Harland, J., Kinder, K., Lord, P., Stott, A., Schagen, I., Haynes, J., Cusworth, L., White, R. i Paola, R. (2000.). *Arts education in secondary schools: Effects and effectiveness*. Slough: NFER.
15. Herljević, I., Posokhova I., (2007). *Govor, ritam, pokret*. Buševac: Ostvarenje d.o.o.
16. Koren, I. (2012). *Povijesni osvrt na konceptualizaciju nadarenosti*. Napredak.
17. Kostadin, L., Petrić, V. i Minić, S. (2019). Children of an Early Age: Preferences with Regard to Different Types of Motor Contents and Multimedia during Their Realisation. *Odgojno-obrazovne teme*. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/232091>
18. Kranowitz, C. S. (2018). *Igre za senzornu integraciju*. Lekenik: Ostvarenje d.o.o.
19. Majsec Vrbanić, V. (2008). *Slušamo, pjevamo, plešemo, sviramo*. Zagreb: Udruga za promicanje različitosti, umjetničkog izražavanja, kreativnosti i edukacije djece i mladeži.
20. Marić, Lj., Goran, Lj. (2013). *"Zapjevajmo radosno"*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
21. Marić, M., Nurkić, D. (2014). *Uloga odgajatelja u poticanju dječje ekspresivnosti pokreta*. Dijete, vrtić, obitelj.
22. Mayesky, M. (2008). *Creativities for Young Children*. Clifton Park. NV: Delmar.
23. Mendeš, B., Ivon, H., Pivac, D. (2012). *Umjetnički poticaji kroz proces odgoja i obrazovanja*. Magistra iadertina.
24. Neljak, B. (2010). *Opća kineziološka metodika*. Zagreb: Kineziološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
25. Nikolić, L. (2018). *Utjecaj glazbe na opći razvoj djeteta*. Napredak.
26. Oussoren, R. A. (2005). *Ples pisanja za najmlađe*. Lekenik: Ostvarenje d.o.o.
27. Pejčić, A. (2005). *Kineziološke aktivnosti za djecu predškolske i rane školske dobi*. Rijeka: Visoka Učiteljska škola u Rijeci Sveučilišta u Rijeci.

28. Rickard, N. S., Appelman, P., James, R., Murphy, F., Gill, A., & Bambrick, C. (2013). "Orchestrating life skills: The effect of increased school-based music classes on children's social competence and self-esteem". *International Journal of Music Education*.
29. Sindik, J. (2008). *Poticajno okruženje i osobni prostor djece u dječjem vrtiću*. Metodički obzori.
30. Sindik, J. (2010). Povezanost emocionalne kompetencije te mašte i empatije odgojitelja sa stavovima o darovitoj djeci. *Život i škola, LVI* (24), 65-90. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/63279>
31. Škrbina, D. (2013). *Art terapija i kreativnost*. Zagreb: Veble commerce.
32. Šmit, M. B. (2001). *Glazbom do govora*. Zagreb: Naklada Haid
33. Velički, D. (2006). *Ritam i pokret u ranom učenju njemačkog jezika*. *Metodika*, 7.
34. Vidulin-Orbanić, S. (2008). *Glazbenom umjetnošću prema cjeloživotnom učenju*. Metodički ogleđi: časopis za filozofiju odgoja, vol.15, no.1, str. 99– 114.
35. Virgilio, S. J. (2009). *Aktivan početak za zdrave klince*. Lekenik: Ostvarenje d.o.o.
36. Vizek Vidović, V. (2009). *Kompetencije i kompetencijski profili u učiteljskoj i nastavničkoj profesiji*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
37. Whitehead, M. (2002). *Language and Literacy in the Early Years*. London: Paul Chapman Publishing.
38. Watson, V. (2012). *Teaching Your Young Child Music*. Hong Kong: Brillkids.
39. Winner, E. (2005). *Darovita djeca: mitovi i stvarnost*. Lekenik: Ostvarenje d.o.o.